

OPONENTSKÝ POSUDOK

na habilitačnú prácu PhDr. Jana Činčery, Ph.D.

s názvom *STŘEDISKA EKOLOGICKÉ VÝCHOVY MEDZI TEORIÍ A PRAXÍ*

Ekologická, či environmentálna výchova sú pojmy, ktorým intuitívne rozumie každý učiteľ. Deklaruje dosahovanie vzdelávacích cieľov v danej oblasti vo svojej pedagogickej dokumentácii, rovnako tak veľmi spontánne vytvára didaktické situácie a čiastkové pedagogické intervencie, ktoré vedú k dosahovaniu takto intuitívne stanovovaných cieľov. Vzhľadom na nesystematické objavovanie sa útržkovitých informácií o didaktických princípoch podchytenia tohto druhu „výchovy“ je obsah tohto všeobecného poňatia u slovenských učiteľov veľmi podobný tomu v Českej republike a všeobecne by sme ho mohli nazvať laickým až naivným.

Vzhľadom na tento, dlhú dobu pretrvávajúci, problém som s pomerne veľkou zvedavosťou začala čítať predloženú habilitačnú prácu. Všeobecne by som rada konštatovala, že som sa dozvedela mnoho nového a podnetného. Na rozdiel od mnohých informačných zdrojov poskytujúcich informácie o environmentálnej (či ekologickej) výchove, boli tieto informácie uvedené a dokladované vedecky korektným spôsobom, čo vytvorilo stabilitu ich dôveryhodnosti.

Práca obsahuje teoretický úvod a samotný výskum. Teoretický úvod je pomerne krátky, avšak vzhľadom na použitú výskumnú metódu ide o typický vstup do problematiky rozsahom i obsahom – autor využíva teoretický vstup skôr na uvedenie čitateľa do problematiky a na zdôvodnenie významu stanoveného výskumného problému.

Autor v prvej kapitole poskytuje veľmi rôznorodé pohľady na to, čo je možné ponímať pod environmentálnou výchovou. Z textu je zrejmé, že je v problematike výskumne aj publikačne aktívny a vie analyzovať rôznorodé prístupy k charakteristike obsahu tohto, dá sa povedať, problematického až kontroverzného pojmu. To, čo mi chýba je jeho vlastné vymedzenie pojmu; toho, k čomu sa sám prikláňa (je mi jasné, že vlastné vymedzenie pojmu nepomôže riešeniu výskumného problému, ktorý sa autor rozhodol v práci riešiť, ide len o môj osobný záujem o autorov akademický pohľad na pojem ekologickej výchovy). Poskytnutím charakteristiky 15 rôznych prúdov poňatia environmentálnej výchovy (podľa Sauvého) stále nemožno hovoriť o charakteristike pojmu, minimálne však ide o snahu o vymedzenia obsahu pojmu, aj keď s akceptovaním plurality.

Z textu (ktorý je koncipovaný hutne a veľmi informačne, čo oceňujem) je zrejmé najmä to, že obsah tohto pojmu nie je možné jednoducho odvodiť semioticky, inak by bolo možné pod environmentálnou výchovou a pridruženým vzdelávaním vnímať len pomerne úzky okruh činností viažuci sa na environmentalistiku. Polemické je i synonymické využívanie pojmov environmentálna a ekologickej výchova (napr. str. 99). V tomto prípade je zvädzanie na využitie semiotiky pri vymedzovaní obsahu pojmov veľmi silné, rozhodne by termíny vyčistilo. Zaujímavé by bolo vypočítať si vlastný názor autora na takto ponímané vymedzovanie pojmov (namiesto laického prototypového priradovania pojmu k činnostiam, ktoré jednotlivé organizácie identifikujú v rámci environmentálnej, resp. ekologickej výchovy).

Autor si dal za cieľ vytvoriť teóriu environmentálne orientovaných výchovných (asi aj vzdelávacích) programov, zaujímavé by preto bolo vytvoriť k teórii aj primeraný pojmový aparát, ktorý by do budúcnosti pomohol špecifikovať o aké programy ide a kedy je, kedy už nie je možné hovoriť o environmentálnej, či ekologickej funkcii týchto programov. Nevylučovala by som ani vytvorenie nového pojmu, pod ktorý by sa vmestili aktivity nie celkom jednoznačne späté s prírodnými vedami environmentalistikou a ekológiou, pričom takéto programy môžu mať zaujímavý výchovný efekt aj bez praktického prepojenia na príslušné biologické vedy.

Z pedagogického hľadiska by som rada vyzdvihla kapitolu 1.2, v ktorej sa autorovi veľmi výstižne podarilo očistiť pedagogický pojem výchovného programu a vzdelávania. To ma presvedčilo, že ak

autor cíti možnosť a potrebu objasniť pedagogický pojem, vie to realizovať veľmi precízne. Zároveň si uvedomujem, že problematika vyčistenia pojmu environmentálnej výchovy je oveľa zložitejšia.

V kapitole 1.3 sa autor venuje evaluácii programov environmentálnej výchovy. Vzhľadom na to, že ide o základné východisko k stanoveniu výskumného problému, chýba tejto kapitole zhrnutie, v ktorom by bol aktuálny problém evaluácie efektov výchovných činností veľmi rôznorodých environmentálne, či ekologicky orientovaných centier primerane zovšeobecnený. Kapitola je súhrnom doterajších, nie veľmi systematických krokov vedúcich ku skvalitneniu samotných výstupov veľmi rôznorodo ladených environmentálnych aktivít, programov, či celých filozofických prístupov skúmaných centier. Autorov interpretačný záver k tomu, čo bolo v tomto smere doposiaľ realizované by pomohol plynulo prejsť k výskumnému zámeru.

Spoločným znakom stredísk ekologickej výchovy je najmä to, že sú rôznorodé a často ich spája len spoločný „ochranársky“ postoj, resp. snaha zaradiť sa k environmentálnym alebo ekologicky orientovaným výchovným organizáciám, pričom (ako píše sám autor) sa ani nevedia zhodnúť na základných cieľoch environmentálneho vzdelávania. Kým ale neurčíme ciele, ťažko určíme spôsob a kontext hodnotenia impaktov výchovných programov týchto organizácií.

Autor si zvolil pomerne náročnú metodológiu výskumu, jej výber je však viac ako vhodný, vzhľadom na to, čo chce výskumom dosiahnuť. Metódu ukotvenej teórie autor opisuje primerane podrobne, aby zabezpečil čitateľom a tvorcom rovnako pochopenú nielen organizáciu výskumu, ale aj filozofiu využitia metódy a spracovania výsledkov. Výber výskumnej vzorky, získavanie a spracovanie dát bolo realizované plne v súlade s princípmi zvolenej metódy výskumu.

Vzhľadom na využitú výskumnú metódu autor postupoval korektne, pričom postupné zovšeobecňovanie a kryštalizovanie teórie je zrozumiteľné, primerane objektívne a dostatočné podložené primeranou argumentáciou ukotvenou priamo v získavaných dátach. V prvej fáze kategorizácie sa autorovi podarilo špecifikovať veľmi zaujímavé aspekty skúmanej problematiky, ktoré sú primerane dokladované a tak i dôveryhodné. Vo fáze kategorizácie čitateľovi pomáhajú zhrnutia na konci spracovania dát v rámci každej z definovaných kategórií. Čitateľovi sa tak ponúka možnosť vracať sa k informáciám a hľadať súvislosti, pričom sa v texte výsledkov nestráca.

V centrálnej teórii sa autor vzhľadom na postavené výskumné otázky pokúsil vytvoriť tri hraničné kategórie pracovníkov environmentálnych (či ekologických) centier – mystici, pútnici a strážcovia hradu. Zaujímavý je opis ich správania vyplývajúci z nazbieraných dát. Aby sme sa posunuli v riešení problematiky ďalej, pomohlo by, ak by boli interpretačne naznačené spôsoby, akými sa vysporiadať s problémom, ktorý by potenciálne vznikol pri centrálnom riešení evaluácie efektov výchovných činností centier, ktorých aktéri sú kategorizovaní do vyššie spomenutých troch hraničných tried. Napríklad, ak by sa v priebehu niekoľkých rokov podarilo naplniť akademicky priestor danej problematiky a bol by stanovený prioritný cieľ a metódy hodnotenia efektov výchovno-vzdelávacích centier tohto typu, ktoré z centier by potenciálne mali možnosť „prežiť“ (posudzujúc postoje ich pracovníkov vyjadrené kategorizačným sebvymedzením).

V kontexte samotnej práce sa mi pojem sebvymedzenia (ako ho autor v práci prezentuje) pomerne intenzívne prekrýva s tzv. individuálnou koncepciou vyučovania učiteľa (teachers' beliefs; učiteľovo pojetí výuky). Vidí aj autor túto paralelu? Ak nie, v čom vidí rozdiel medzi oboma pojmami? Možno práve využitie teórie individuálnej koncepcie vyučovania by pomohlo stanoviť efektívne spôsoby zmeny pomerne chaotickej a tým málo efektívnej reality environmentálneho vzdelávania.

Osobne by ma zaujímalo aj objasnenie toho, prečo pomenoval autor jednotlivé kategórie sebvymedzenia pracovníkov práve tak, ako ich nazval (pútnik, mystik, strážca hradu). Objasnenie priradenia pojmov, pod ktorými všeobecne človek vníma určité hodnoty, by napovedalo viac o samotnom vnímaní obsahu jednotlivých kategórií sebvymedzenia.

Autor v závere práce identifikuje ako príčinu nekvalitných výstupov environmentálnych výchovných programov slabý akademický diskurz. Vzhľadom na to, že sa o environmentálnej výchove hovorí

a píše veľa, akademický diskurz v tejto téme skutočne chýba. V čom vidí autor príčinu absencie tohto diskurzu? Nie je to práve v nejasnosti vymedzenia samotného pojmu environmentálnej výchovy? V diskusii sa autor napríklad vyjadruje o tom, že by bolo potrebné posilniť didaktickú zložku environmentálnej výchovy v príprave budúcich učiteľov. Ak ale samotný koncept environmentálnej výchovy nebude primerane odborne definovaný, najmä v oblasti cieľov (a výstupov), potom nemôžeme očakávať zvýšenie efektivity, keďže sa môže v akademickom prostredí udiať veľmi podobný scenár ako sa deje v komunite nepedagogicky orientovaných stredísk, ktoré deklarujú svoje environmentálne zameranie. Či má autor pocit, že akademická pôda automaticky zaručuje akademické uchopenie problematiky?

V diskusii som tak trochu očakávala komunikovanie výsledkov skúmania s riešením podobných problémov v zahraničí. Samotná diskusia poskytuje zaujímavý interpretačný pohľad autora na súčasnú situáciu, rozhodne preto nemožno tvrdiť, že nespĺnila svoj účel. Autor si však „neprizval“ diskutujúcich, s ktorých publikovanými názormi by mohol svoje dielo konfrontovať. Zaujímalo by ma, či v rámci svojich zahraničných kontaktov autor práce neidentifikoval podobný problém v niektorých ďalších krajinách.

Na záver by som chcela dodať, že hoci som nedostala akosi vnútorne očakávané systematické objasnenie pojmov spätých so skúmaným problémom, predkladanú prácu je možné považovať za vysokohodnotné dielo, ktorého snahou bolo vedecky korektné podchytiť náročný (vzhľadom na svoj rozsah a spleť) problém a vnesením systému začať pracovať na jeho komplexnom riešení.

Práca spĺňa kritériá habilitačnej práce a po jej úspešnej obhajobe odporúčam udeliť PhDr. Janovi Činčerovi, Ph.D. titul docent pedagogiky.

V Trnave dňa 29. apríla 2015

doc. PaedDr. Kristína Žoldošová, PhD.
oponent habilitačnej práce
Katedra školskej pedagogiky
Pedagogická fakulta
Trnavská univerzita v Trnave